

Razstavljeni lončarski izdelki v razstavišču Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

Foto: Tomislav Vrečič, 11. 6. 2009

Adolf Hašaj na vozu drugi z leve, na poti na sejem. Kuzma, 60. leta 20. stoletja.

Original hrani Helga Gartner, Kropa

HA, DÜŠA JE BILA UMETNIŠKA

Razstava Pokrajinskega muzeja Murska Sobota

Razstava HA, düša je bila umetniška je nastala v sklopu prvega mednarodnega trienala keramike Unicum 09 (kjer je bila predstavljena tradicionalna in sodobna keramika slovenskega, evropskega in svetovnega prostora). V prostorih Pokrajinskega muzeja Murska Sobota je bila na ogled od 10. 6. do 6. 9. 2009. V tem času je razstavo obiskalo 915 obiskovalcev.

Razstava je prikazovala goriškega lončarja Adolfa Hašaja (1941–1993), ki je v sebi združeval sproščeno, neobremenjeno (ljudsko) umetnost, rokodelstvo in lončarsko znanje, pod svoje izdelke pa se je podpisal z znakom HA (Hašaj Adolf). V Prekmurju sta delovali dve skupini lončarjev: filovska in gorička. Središče goriških lončarjev so bili Moščanci in Pečarovci. Iz Moščancev izhaja znana družina Hašaj, v kateri so lončarile tri generacije: oče Štefan, sinovi Ludvik, Štefan in Ivan ter vnuk Adolf. Na razstavi so bili predstavljeni lončeni izdelki družine Hašaj in drugih goriških lončarjev (posamezniki, ki izdelke hranijo, so jih za potrebe razstave posodili): Ivan Kološa (1900–1955) iz Moščancev, Štefan Hašaj st. (ok. 1892–ok. 1947) iz Moščancev, Ivan Hašaj (1905–1962) iz Moščancev, Štefan Hašaj ml. (1919–1999) iz Moščancev, Ludvik Hašaj (1912–1960) iz Kuzme, Janez Škrlak iz Moščancev, Nikolaj Lutar iz Sebeborcev, Štefan Zelko st. iz Pečarovcev, Franc Zelko iz Pečarovcev, Šandor Kerčmar (?) iz Gornjih Petrovcev, Kalman Kuhar iz Puconcev, Adam Berskoč iz Križevcev, Štefan Zelko ml. iz Lemerja, Jože Lainščak iz Dolencev (?) in Jože Zelko iz Pečarovcev. Prav tako so razstavljali mladi lončarji iz osnovne šole Grad, ki so pod mentorstvom Karla Šalamona prenesli Adolfovo cvetlično poslikavo na svoje lončene izdelke: Sašo Ribaš, Nives Rac, Natalija Gyergyek, Sanja Šarkanj, Blaž Bertalanič, Rudi Ficko in Karel Šalamon.

Adolf Hašaj, lončar iz Kuzme, je od drugih prekmurskih lončarjev na sejmihi izstopal po beli posodi, poslikani s cvetličnimi

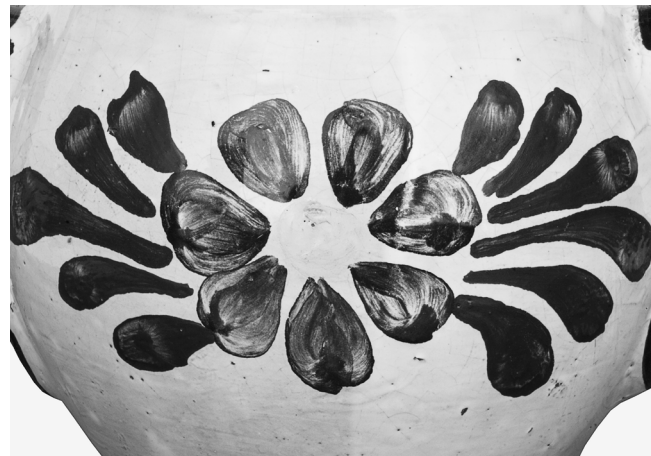
motivi. Zaradi tega so za Adolfa rekli, da ni bil »tipično prekmurski«. Res je belo glazuro in tehniko poslikave prinesel z Gradiščanskega (Burgenland), kjer je nekaj let delal. Tam se je izpopolnil v znanju izdelave glazur in poslikave, njegovi cvetlični vzorci pa so vpliv madžarskega in avstrijskega prostora. Tako imamo na eni strani lončarje, ki so pri načinu okraševanja in glaziranja ostali »tipično prekmurski«, čeprav so znanje pridobivali tudi na Gradiščanskem ali v sosednjih madžarskih vaseh. Na drugi strani pa je Adolf Hašaj, ki je pridobljeno znanje tudi uporabljal; še več, z belo glazuro in s cvetlično poslikavo se je tako zelo razlikoval od drugih prekmurskih lončarjev, da mu proti koncu življenja ni bilo več treba prodajati na sejmihi. Zaradi njegove prepoznavnosti so kupci izdelke kupovali kar pri njem doma. Po vrnitvi z Gradiščanskega je prenehal s starimi tradicionalnimi načini glaziranja in se posvetil samo beli glazuri in cvetlični poslikavi, gline pa ni več kopal doma, temveč jo je – ker je bila boljša podlaga za njegovo belo glazuro – kupoval v Stooibu. V tujini pridobljene znanje in izkušnje je prinesel domov, v tradicionalno okolje, iz katerega je izhajal. In prav ta barvitost njegovih izdelkov je privlačila in navduševala kupce na sejmihi. Gotovo je bil to plod njegove svobodne umetniške duše, da se ni ukvarjal z detajli, ampak je s čopičem po posodi sproščeno vlekel poteze; vztrajal pa je pri tradicionalnih oblikah izdelovanja posode/izdelkov. Ni prenesel serijskega in količinskega izdelovanja ter časovnih pritiskov trgovskega podjetja Dom. Ni stremel za serijsko proizvodnjo, njegova *düša je bila umetniška*. Gline so goriški lončarji kopali v domačih nahajališčih. Pri tem delu je pomagala cela družina (otroci in žena). Delavnico so imeli kar v hiši, v sobi, razen Ludvika in Adolfa Hašaja iz Kuzme, ki sta imela posebno leseno delavnico na dvorišču. Priprava ilovice je bila lončarjevo delo, pomagali so mu tudi žena ali otroci. Glav-

* Jelka Pšajd, univ. dipl. soc. kult. in etnol. in kult. antrop., višja kustodinja, Pokrajinski muzej Murska Sobota. 9000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4, E-naslov: jelka.psjad@quest.arnes.si

Solnica; izdelek Adolfa Hašaja.

Foto: Tomislav Vrečič, Murska Sobota, junij 2009

Detajl rastlinskega okrasja s Hašajevoga izdelka.

Foto: Tomislav Vrečič, Murska Sobota, junij 2009

na orodja in pripomočki lončarjev so: lončarsko vreteno (*šajba*); mlin za mletje ilovice; mlin za mletje barve (*siják*); usnjena krpa (*škramec*), s katerim si lončar pomaga oblikovati posodo; kos stekla ali lesa (*šprigla*), s katero vleče posodo navzgor; goba za glajenje posode; manjši kosi lesa za izdelovanje vzorcev v surovo posodo; žica (*drou*), s katerim odreže posodo in jo postavi sušit; posebno oblikovana deska (*leis*), s katerim dvigne posodo z vretena in jo postavi sušit, votli kos oblikovane gline (*kukujca*) z vtaknjnim gosjim peresom, s katerim riše po izdelku.

Peč so imeli lončarji na dvorišču in so si jo navadno sezidali sami. Gorički lončarji so tudi žgali črno posodo, vendar veliko manj kot filovski. V glavnem so delali glazirano posodo (*obljano*), pa tudi enkrat žgano posodo (*prousto*) ali biskvitno žganje. Največ so *prousto* žgali lonce, ki so jih uporabljali za kuhanje svinjske hrane. Za *obljano* posodo so enkrat žgano posodo, ko je bila že ohlajena, vzeli iz peči. Ohlajeno posodo so obrisali ter znotraj in zunaj oblili (*obljali*) s kupljeno barvo, zmleto v ročnih žrmljah. Tako *obljano* ali dodatno okrašeno so dali še enkrat žgat v peč; zazidali in zamazali so glavni vhod, preostalih odprtin pa niso zapirali. Žgali so, dokler se ni barva – glazura stalila. Ohlajeno enkrat žgano posodo so z belo glino (naravni oblivi) ali barvo (*bajso*) poškrpili – to so poznejše lise, nato posodo polili z rumeno *bajso* – to so poznejše rjavo-črne lise, celo posodo pa polili še s prozorno glazuro (*obljalom*), skozi katero so se videle predhodne barve (Novak 1951: 122–123). Hkrati so bile barvne glazure ne samo neprepustne, ampak tudi okras. Izdelke, predvsem posodo, so krasili tudi tako, da so na posušeni, nežgani izdelki poslikali z barvo gline (npr. 70 odstotkov gline, 30 odstotkov glini dodane barve) okrasje in dali žgat. Še največ plastičnih reber, ki so dodatno nanesene na nežgano (napol suho) posodo s prsti ali z glavnkastim predmetom, je na večjih izdelkih, na primer loncih za žganjekuho. Vrezane valovnice ali geometrijske like so redkeje izdelovali na nežgano posodo in jo oblili z barvno glazuro, na primer na amfori in vrču. Adolf Hašaj je inglazurno tehniko poslikavanja spoznal in osvojil na Gradiščanskem in jo po prihodu domov v Kuzmo tudi največ uporabljal.

Ko je po letu 1965 začela na trg prihajati plastična posoda, je nastala t. i. lončarska kriza. Lončarji svojih izdelkov niso več mogli prodajati, zato je nekaj posameznikov odšlo delat na Gra-

diščansko. Že leta 1951 so gorički¹ lončarji pisali Ministrstvu za lokalno industrijo v Ljubljani za izdajo dovoljenja za prodajo izdelkov na sejmih v vaseh okraja Murske Sobotne:

Vsi zgoraj navedeni lončarji izdelujemo doma lončarske razne izdelke, katere pa ne moremo prodajati po sejmih v okraju Murska Sobota ter nam isti ležijo in se kopičijo doma, tako, da ne vemo kam z istimi a davek pa moramo kljub temu redno plačevati, poleg tega pa imamo velike režijske stroške z nabavljanjem drv, glajenke in gline in smo v zvezi s tem v finančnih poteškočah in tudi nimamo nobene perspektive za v bodoče. Radi tega vsi zgoraj navedeni lončarji prosimo naslov, da nam ide na roko ter nam izda dovoljenje, da bomo v bodoče smeli svoje izdelke prodajati v okraju na sejmih kot to lahko prodajajo lončarji po drugih okrajih, ker v nasprotnem slučaju bi morali postopoma odpovedati lončarji obrt, kar pa mislimo, da ne bi bilo prav z oziroma na to, ker je že itak lončarjev malo.²

Okoli leta 1973 je nastala še afera s svinčeno glazuro, ko posode niso smeli več oblitati s to, temveč s kositrno glazuro; s tem se je zmanjšala tudi kakovost glazure.³ Lončar, ki je še naprej uporabljal svinčeno glazuro, je bil denarno kaznovan; izdelke pa so morali preverjati z analizo.

Danes na Goričkem lončarita Franc Zelko iz Pečarovcev in Štefan Zelko iz Lemerja; Karel Šalomon pa svoje rokodelsko znanje prenaša na mlajše na osnovni šoli Grad, ki se združujejo v interesni dejavnosti Mladi lončarji.

Razstavo je pripravil Pokrajinski muzej Murska Sobota, sodelovala sta oblikovalec razstave in kataloga Sandi Červek in foto-

1 Iz Moščancev: Ivan Hašaj, Štefan Hašaj, Janez Škerlak, Štefan Zrinski, Ludvik Horvat, Ivan Kološa; iz Pečarovcev: Anton Žokš (Žekš), Karel Palatin, Štefan Zelko, Štefan Fartek (Fartelj); Ivan Kuplen iz Prosečke vasi, Jožef Panker iz Motovilcev, Jožef Pozvek iz Vidoncev, Viljem Car iz Poznanovcev, Ludvik Hašaj iz Kuzme, Franc Kodila iz Markišavcev, Jožef Cifer iz Martjanec, Štefan Bauman iz Tešanovcev, Viktor Slavic iz Šalamencev.

2 Dokument – prošnja za dovoljenje prodaje lončarskih izdelkov na sejmih v okraju Murska Sobota, 7. 10. 1951, original hrani Tomaž Hašaj, Pečarovci.

3 Jože Zelko, rojen leta 1932 v Pečarovcih, Pečarovci, 20. 5. 2009.

graf Tomislav Vrečič. Na razstavi so predvajali tudi kratki film iz Arhiva RTV Slovenija o Adolfu Hašaju. Po zaprtju razstave je muzej dobil v dar še osem od razstavljenih lončarskih izdelkov. V času razstave je v juniju muzejska pedagoginja Tamara Andrejek organizirala štiridnevno lončarsko delavnico pod mentorstvom Karla Šalamona in njegovih učencev. Na delavnicah so odrasli in mladina poslikavali »s tehniko Adolfa Hašaja« in na lončarskem vretenu oblikovali glinene izdelke.

Literatura in viri

NOVAK, Vilko: Lončarstvo v Prekmurju. *Slovenski etnograf*, 1951, 111–130.

KONESTABO, Nataša: Doneski k podeželskemu lončarstvu v Prekmurju. V: *Katalog stalne razstave*. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota, 1997, 173–186.

PŠAJD, Jelka: *HA, duša je bila umetniška*. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota, 2009.

Razstava fotografij Jureta Kravanje in Roberta Hutinskega.

Foto: Sherpa, Celje, Trg celjskih knezov, 14. 4. 2010

CELJE – VEDUTE IN PORTRETI

Fotografska razstava na prostem

Razstavljanje na prostem – v mestu, zunaj galerijskih in muzejskih zidov je popularna in prijazna oblika komunikacije dediščine in umetnosti z obiskovalci, meščani, s krajani, sprehajalci, turisti. Na ta način so razstave dostopne vedno in vsakomur, brez omejitev, ki jih postavljajo zidovi in odpiralni časi, torej podnevi in ponoči ter ob vsakem vremenu. Tako sodobni urbani prostori in krajina dobivajo nove vsebine in z njimi se bogati tudi mesto samo.

Muzej novejšje zgodovine Celje je k projektu »Celje – vedute in portreti«, ki smo ga oblikovali v sodelovanju z Rotary klubom Barbara Celjska, pristopil na podlagi usmeritve, da širimo razstavni prostor tudi na prosto, zunaj zidov naše stavbe na Prešernovi ulici, s čimer se želimo še dodatno približati obiskovalcem in jim ponuditi tudi drugačno razstavno formo. Vsebine, ki jo podajajo fotografije avtorjev Jureta Kravanje in Roberta Hutinskega, so tematsko povezane s temami naših raziskav, ki vključujejo mesto Celje in različna dogajanja v njem. Na razstavi je bilo predstavljanih 24 fotografskih del, ki govorijo o mestu Celju in njegovem napredku (fotografije K višku, Po dežju I, II, Rdeče-modro, Ogledovanje, Trojstvo ...), prebivalcih mesta in

vsakodnevnem mestnem utripu (Živa filozofija, Čistilec fasade, Skok na zvezdo, Dilema, Knjižnica, Gospa z mačko ...). Na ta način muzej spodbuja zavest o mestu in radovednost o njem, krepi občutek prispevanja h kulturi in k življenju mesta in je enakovreden instrument komuniciranja v urbani krajini.

Razstava »Celje – vedute in portreti« je bila od 14. aprila do konca maja 2010 na ogled na Trgu celjskih knezov v Celju. Želimo si, da bi na ta način oblikovali trajno razstavno govorico, ki bi nas nagovarjala vsako leto. Muzej tako odpira nov razstavni prostor – galerijo na prostem.

* Mag. Tanja Roženbergar, univ. dipl. etnol. in prof. sociol., muzejska svetovalka, direktorica Muzeja novejšje zgodovine Celje. 3000 Celje, Prešernova 17, E-naslov: tanja.rozenbergar@guest.arnes.si